Vita a darabbal, a szereppel

Bessenyei Ferenc – a Bánk bánról

„Klasszikus darabot nem lehet felújítani, hanem minden alkalommal újjá kell teremteni"

„Ugyanahhoz a szerephez újat teremteni, tudom, merész vállalkozás"

Milyen jó, hogy *Bessenyei Ferencben* minden premier, minden új szerep hegyeket elmozdító szenvedélyt gyújt! Új szerep? Hiszen a „Bánk bán"-nal nem most találkozik első ízben. Játszotta már Miskolcon pályája kezdetén, játszotta Szegeden meg a gyulai várban, a Nemzeti Színház sorozatos előadásairól nem is szólva. Ahány színpad, annyi rendező, és annyi új nekilendülés. Azt hiszem, nincs a színpadi irodalomnak még egy figurája, amely Bessenyeit ennyire érdekelte, ennyit foglalkoztatta volna, tavaly egy terjedelmes tanulmányt is írt a „Bánk bán" elemzéséről. Most is elmélyülten latolgatja a lehetőségeket, lobogás és fogadkozás helyett inkább az intellektusára bízza magát.

S amikor így szemtől szembe állok vele, és robusztus alkatát, elgondolkodó szemét nézem, úgy érzem, Bánk bánt isten is neki teremtette!

— *Nekem?* — csodálkozik el. — *Ez máig még nem derült ki. Hiszen valahányszor eljátszottam, mindig megbuktam benne!*

Ilyet aztán ritkán hallani színész szájából. S tetejében, milyen büszkén harsogja!

— *Mert ez nem csupán velem történt így. Vörösmartytól Gyulain keresztül Trencsényi-Waldapfelig sokan megírták már, hogy amióta a „Bánk bán" megszületett, vagyis százötven év óta, a címszerepben minden színész megbukott. De nemcsak a színész, hanem maga a darab is. Ezért vetette föl Hevesi Sándor már 1928-ban a mű átírásának gondolatát. Utána dühödten támadták őt, s továbbra is maradt Katona József eredetiben.*

A magam szavaival kerülök szembe

Bessenyei gondolatmenete nem ismeretlen számunkra, tanulmányában részletesen kifejtette, hogy a szerep is, a dráma is eljátszhatatlan... De éppen arra vagyunk kíváncsiak, hogy most, amikor újra nekifeszül a szerepnek, most, a próbák közben, változott-e az elképzelése?

— *Hát nem a sors kegyetlen iróniája ez, hogy megint nekem kell eljátszani a Bánkot? A magam szavaival kerülök szembe. Az általam feltett kérdésekre nekem magamnak kell válaszolnom! Voltaképpen rettenetes helyzetbe sodródtam. Panaszkodtam, ahogy mindenki panaszkodott, hogy Katona drámája kifejezhetetlen, eljátszhatatlan. Már csak azért is, mert minden előadás a hagyományok áldozata, a halott kollégák kezében vagyunk. Nagy egyéniségek olyan feledhetetlen hatásokat keltettek, amelyeket a maguk korszaka elfogadott. S az igazság az: klasszikus darabot nem lehet felújítani, hanem minden alkalommal újjá kell teremteni. Korszakonként más-más a szavak akusztikája, tudjuk, hogy a művek aktualitása nem független a társadalom változásától. Ami valaha forradalmi újítás volt, később dogmává csontosodott. A konvenciók pedig, ahogy az évek múlnak, végül is megfojtanak egy-egy szerepet, és eltávolítják a színésztől is, a közönségtől is.*

Bánk vagy Petur

Súlyos szavak. Bessenyei tépi, mardossa önmagát, vitatkozik a szereppel, a darabbal, az egész világgal. De hogyan is tud majd ebből kikászálódni?

— *A mi előadásunknak az a feladata, hogy a közönséget, a színpadot megszabadítsa a Bánk bánnal kapcsolatos, belérögződött előítéletektől és visszavezesse a valóságos Katonához.*

Minden felújításkor ezt a szándékot hajtogatják a rendezők, a színészek. Visszatérni a hiteleshez, a forráshoz. De hogyan s miért?

— *Katonát csakis úgy tudjuk feltámasztani, ha azokat a különféle nézőszögeket és izmusokat, amelyekkel százötven év óta összefonódott, most lehántjuk róla. Mert tudjuk, minden divatos eszmeáramlat a maga céljaira használta fel a „Bánk bán"-t. Voltak forradalmi, voltak soviniszta meg kardcsörtető hazafias izmusok, meg romantikus magyarkodások. Szinetár Miklós megfogalmazta már, hogy mi lenne a kötelességünk: mutassuk meg, milyen ember is volt Bánk bán. A hatalom és a nép óriási ereje közé beékelődött ember, az, aki népének is, a hatalomnak is csak a javát akarta. Már a régebbi bírálók is felfigyeltek arra, hogy Bánk helyes internacionalizmusa és Petur helytelen soviniszmusa áll egymással szemben. A két fi-*

„A színész éppen attól színész, hogy lehetőleg sohasem folytatja önmagát" (megbeszélés Both Béla rendezővel)

Drámai jelenet a próbán Petur bán (Kállai Ferenc) és Bánk bán (Bessenyei Ferenc) között Fejes László felvételei

gura között ez a lényeges ellentét. S ezt eddig se a színészek, se a rendezők nem vették tudomásul.

— Talán még egyik szerepe sem foglalkoztatta ennyire, mint a Bánk bán...

— *Volt már olyan korszakom, hogy elhatároztam, föladom a küzdelmet Bánkkal és inkább Petur játszom el. Hiszen Bánk születése óta mindig Petur vitte el a pálmát. A bukott Bánkok pedig, hogy sikert arathassanak a drámában, Peturral kárpótolták önmagukat. De aztán töprengtem: én sok hasonló lelki alkatú hőst több-kevesebb sikerrel színpadra állítottam már, csak éppen a Bánkkal ne tudjak megbirkózni?*

— Most az a szándéka, hogy eddigi önmagának mondjon ellen a Bánk bánban?

— *Szó sincs róla. Egyikünknek sem az a célja, hogy megdöbbentsük vagy felbosszantsuk a nézőt, hanem mindnyájan azon igyekszünk együttesen, hogy meggyőzzük állításunk létjogosultságáról. A rendezés nagyszerűen követi a dráma törekvéseit és minden mozzanatát szembesítette egymással. Már a próbák kezdetén tökéletesen kinyomoztuk a dráma élettörténetét. Valamennyien azt szeretnénk, ha ez az előadás több lenne egy szokványos kísérletnél, amelyet a bemutató után hónapokig mentegetni kell, ahogy nálunk gyakorlattá vált. A rendezés mindent eltakarít a színész útjából, ami akár vizuálisan, akár akusztikusan a régi eszközökre, hagyományokra csábítana alakítás közben. Nagyon magasra emeltük a mércét. Olyan előadást szeretnénk együttesen produkálni, amely talán még a társadalmi közszellemet is ráébresztheti önmaga őszinte vállalására. Szokjunk le a mellébeszélésről, a mesterségesen földagasztott érzésekről a színpadon is, a magánéletben is... Elfogytak az érveink, ma már Bánk bánt csak Bánk bánra használhatjuk fel, nem a szólamok alátámasztására, ahogy régen tették.*

„Mindent elölről kezdek!..."

— A Bánk bánban mindig más és mindig új elemeket fedez föl. De vajon lesz-e kellő ereje ahhoz, hogy megszabaduljon önmaga régi hatásától?

— *Éppen ez a dolgom, hogy a Bánkkal mindent elölről kezdjek. A színész éppen attól színész, hogy lehetőleg sosem folytatja önmagát. Én ezt a képességemet és hajlandóságomat nemegyszer bebizonyítottam már. De most ugyanabban a szerepben, ugyanabban a környezetben és ugyanabban a problémában újat teremteni, tudom, merész és nyaktörő vállalkozás. Ha mi most a Nemzeti Színház színpadán közösen megvalósítjuk elképzelésünket, azt hiszem, az új Bánk bán, életében először igazi sikert arat. Kiderül majd róla, hogy rendkívül érdekes, izgalmas darab. A múlt hagyományainak vermében tavaly úgy fogalmaztam meg, hogy az ötödik felvonásban meg kellene határozni, milyen az idegenek és a magyarok között a kapcsolat, ki lehetne-e és ki kellene-e egyenlíteni az ellentéteket? Most ez a kérdés úgy ütött vissza rám, hogy a teljes felelősséget egyedül Bánknak, a szerepnek kell viselnie. Az egész drámát ő hordozza vállán. S ha a szerep, a Nemzeti Színház új értelmezésében sem bizonyul alkalmasnak erre, akkor a darab most sem oldódik meg...*

Akár megoldódik, akár nem, Bessenyei csupa felelősség elgondolkodása felcsigázta az érdeklődést. Legalábbis az interjúnló újságíróét.

Gách Marianne

